

СТАНОВИЩЕ НА ПРОФ. АЛЕКСАНДЪР КЪОСЕВ, НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ ЗА
ДИСЕРТАЦИЯТА НА РАЙКО БАЙЧЕВ

ОТНОСИТЕЛНОСТ, ВЕЧНОСТ И ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ВРЕМЕТО: ПРИНОСЪТ НА
ЛИТЕРАТУРАТА НА ХХ ВЕК (Скот Фицджералд, Вирджиния Улф и Самюъл Бекет)

Ще започна с това, че това е нестандартна работа. Първо две думи за нейната подготовка – докторантът, който беше завършил журналистика и беше по призвание писател и се намираше в дълъг процес на натрупване на теоретични и исторически знания, методологически инструменти и изследователски навици. Това направи встъпването в изследователската работа по дисертацията по-трудно, но пък през годините успя да създаде на Райко Байчев нетрадиционна перспектива, чиято оригиналност той опази до края. В последна сметка той натрупа огромен корпус от знания и прояви забележителен талант в близкото четене, основен метод на работа.

Амбициозността на самата тема принуди докторанта да поеме определени рискове и бързам да уточня, че в това отношение той беше окуражен и постоянно поддържан от своя научен ръководител, т.е. от мене.

Нека изброим тези рискове, в моя списък те са цели пет.

1. Много труден проблем. Изследването на идеята за времето е невероятно сложно, а освен това е и е проблем, разработван от мнозина изключителни изследователи – да изброим само Касирер, Елиаде, Бахтин, Козалек, Рикьор, Тулмин и Атали. Само за времето у Хайдегер са написани множество дисертации, както посочва и самия Байчев. Тук трудното беше за се открие собствена изследователска ниша и собствен терен за анализ с възможност за приноси – като едновременно с това той да не се окаже изолиран от направеното досега и да се приведе минимум контекст от неизбежни общи знания.
2. Ще формулирам втория риск също с думи на докторанта: дисертацията му си поставя за цел да изследва „и гората, и дърветата“. Това, впрочем, беше и мой съвет към Байчев: да помести своите задълбочени литературни анализи в широка историческа рамка, в културен, социален и интелектуално-дискусионен контекст с

дълго траене, така че да се опита да види приноса на европейската литература от този период към общата проблематика на времето. Това превърна дисертацията в игра на близки и далечни перспективи.

3. Третият риск произтичаше от втория: при невъзможност по всички въпроси да се навлиза в детайли, изложението на общите идеи за времето рискуваше да стане твърде селективно и популярно, а във връзка и със стила на писане на Байчев – и твърде подозрително увлекателно (при нашата обща работа върху дисертацията, той непрекъснато чуваше от мен, че трябва да бяга от „стила на списание Космос“). Особено в първата, дълга и уводна част на дисертацията, където се описва развитието на идеята за времето през вековете, собствените приноси не са особено много, излагат се известни тези на известни автори, допуснати са някои исторически грешки, а лекият и интересен начин на разказване може да подведе някой скептичен читател да мисли, че онова, което се казва за историческото развитие на философските идеи за времето, е твърде известно, повърхностно. Като цяло тук се прибегва към едри типологии на историческите епохи и концепции за времето, с всички рискове, които следват това – неточна приблизителност, пренебрегване на подробности, огрубяване на комплексни процеси.
4. Следващият риск беше в подбора на автори и текстове за близко четене. Дисертацията има три основни глави, посветени на „Великият Гетсби“ на Фицджералд, на „Към Фара“ на Вирджиния Улф, и на трилогията романи на Самуел Бекет. Това са автори, за които една традиционна литературна история не би казала, че са свързани. Те пишат в различен биографичен, национален и интелектуално-културен контекст, решават сякаш различни задачи и имат трудно сравнима обвързаност с различни локални и национални контексти. Т.е. на традиционния литературен историк съпоставката им може да изглежда твърде конструирана, извадена извън присъщите на творчеството им контексти.
5. Петият риск беше евентуалното обвинение в еkleктизъм, за което авторът си дава сметка, при смесването на културно историческия подход на една история на идеите, перспективата на една културна антропология на практикуването на времето и четенето на литературни текстове.

Като научен ръководител смятам, че Райко Байчев се справи блестящо с тези рискове и написа отлична дисертация. Нещо повече, той подходи към тях саморефлексивно и внимателно, беше напълно наясно с историческите и методологически опасности – и в процеса на работа се научи да пише подобно лощман, който навигира в сложно, пълно с подводни камъни, крайбрежие (е, понякога одраскваше лодката тук или там...). На много възлови места в текста на дисертацията (особено там, където е нужно, в преходите и композиционните връзки между „гората“ и „дърветата“), Байчев прави внимателни критични автокоментари и убедително излага идеята, че самата тема изисква въпросните рискове да бъдат поети: т.е. дисертацията успява да защити своя подход и стил на писане чрез един мета-рефлексивен методологически пласт, доказващ, че става дума за необходими и неизбежно произтичащи от характера на темата рискове.

Пример за това е връзката между общата глава, посветена на историческото развитие на идеята за времето и главите, четящи литературни произведения. Твърдя, че едва на фона на мащабната контекстуална картина, проследяваща едрите типове на темпоралните идеи през вековете, в тяхното дълго, сложно и дискусивно траене, извлеченото от литературните произведения придобива други културно-исторически и социални значения и надскача извлечените чрез близко четене: само това „мета-контекстуализиране“ извън традиционните локални контексти е в състояние да разкрие спецификата и приносите на литературата, и по-точно на романите от 20-те и 30 те години, към многопластовото и траещо развитие на идеята за времето. Т.е. предпочетените контексти на дългото траене, вместо близкото и късогледо контекстуализиране в локални среди, се разкрива все пак, въпреки всички сериозни проблеми, които поражда като оправдан евристичен подход: то помага и сложността на проблема да стане „поносима“, и приносите на литературата да бъдат очертани, и дисертацията да бъде написана и завършена.

По същия убедителен начин Байчев оправдава и изследователското и евристично конструиране на онова, което той самият нарича „критически сюжет“ – съпоставката между трима толкова различни автори - Фитцджералд, Улф и Бекет. Те са свързани не през своите прилики и а през своите разлики и контрасти:

избрани са като едри метонимии на три литературни подхода към проблема за времето, условно наречени реалистичен, модернистки и абсурдитски: тази евристична съпоставка-конструкция помага да се открият три парадигми на повествователно конструиране на време. А отгук става възможно да се говори за приноса на литературата, която в този период формира своя, метафорично казано, „теория на относителността на времената“, различна от тази Айнщайн и физиката. За най-важен принос на дисертацията според мен трябва да се мисли именно тази концепция, в която към дискусиите за времето се включват перспективи, идващи от променливите структури на повествованието. Така става ясно, че литературата обработва и поставя в сложни и множествени темпорални пластове цели йерархични системи от времезънания и че те в един момент могат да се разпаднат, да се превърнат в абсурдна а-системност и провокация на всяка стабилна клиширана представа за време.

На фона на всичко казано дотук намирам есеистичния и лек стил на изложение на дисертацията за нейно качество, а не за нейн недостатък. Той се оказва инструмент, правещ възможно да си мисли синтезно и с едър исторически хоризонт неща, които тесните специалисти не са свикнали въобще да мислят заедно.

На места, трябва да признаем, популярността на изложението все пак е твърде самоцелна и може би носи знака на писателски нарцисизъм, освен това има и непреодолян еkleктизъм и лесни, повърхностни връзки и изводи, който едва ли са били „необходими“.

Но като цяло това е една истински приносна дисертация, смела и поемаща рискове, със точен баланс между контекстуално-нужното възпроизвеждане на известни неща и ярки собствени приноси. Ето защо като ръководител и автор на становище аз твърдо стоя зад нея и ще гласувам на Райко Байчев да бъде присъдено научно-образователната степен „доктор“.

София, септември 2018 г.

ПРОФ. АЛЕКСАНДЪР КЪОСЕВ